

2. Клим І. М. Методологічні засади вивчення політичної кризи. [Електронний ресурс] / І.М. Клим. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2009_4/38.pdf].
3. Михальченко М. Еліта в Україні: істе, куме, що зварили / М. Михальченко // Віче. – 2003. – № 1. – С. 6–12.
4. Революционная ситуация в России в середине 19 века / [А.З. Барабой, И.Е. Баренбаум, Ю.И. Герасимова и др.]; под ред. М.В. Нечкиной. – М. : Наука, 1978 – 440с.
5. Черній А. Л. Чинник кризовості у трансформуванні соціально-політичних систем перехідного типу : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку / А.Л. Черній. – К., 2004. – 16 с.
6. Шедлер А. Вимірювання демократичної консолідації / А. Шедлер // Демократія: Антологія / упоряд. О. Проценко. – К. : Смолоскіп, 2005. – С. 687–714.
7. Goldstone J. Revolution and Rebellion in the Early Modern World / J. Goldstone. – London : University of California Press, 1991. – 608 p.

Вонсович С. Г. Особенности транзита в условиях кризисной политической системы: теоретический аспект

Проанализированы основные политологические подходы к феномену кризиса в транзитивном обществе. Показано, что политический кризис является переломным моментом в развитии политической системы и характеризуется транзитивным состоянием политико – властных структур, борьбой и сменой политических элит, политической активизацией масс, снижением эффективности государственного менеджмента и политической нестабильностью. Отмечено, что в преодолении (как и в создании) кризиса в транзитивном обществе значительная роль принадлежит элите. Раскрыты причины пролонгации кризисов в процессе политического транзита, а также раскрыто содержание кризисов в транзитивной политической системе Украины и роль политической элиты как фактора ее кризисности.

Ключевые слова: политический транзит, политическая система транзитивного типа, политические кризисы, политические элиты, революция, эволюция, реформа.

Vonsovych S. Peculiarities of transit under the condition of the crisis of the political system: the theoretical aspect

The main political science approaches to the phenomenon of the crisis in the transitive society have been analyzed. It is shown that the political crisis is a turning point in the development of the political system and is characterized by the transitive state of the political - power structures, struggle and change of political elites, political activation of the masses, the reduction in the efficiency of public management and political instability. It is noted that a significant role in overcoming (as well as in creating) the crisis in the transitive society belongs to the elite. The reasons of prolongation of crises in the political transit have been revealed. The contents of the crises in the transitive political system of Ukraine and the role of the political elite as a factor in the genesis of crisis have been disclosed.

Key words: political transit, the political system of the transitive type, political crises, the political elite, revolution, evolution and reform.

Надійшла до редколегії: 1.03.2014

УДК 323.22

Т. Л. Воробйова

Донецький національний університет

БАГАТОВИМІРНІСТЬ КАТЕГОРІЇ ПОЛІТИЧНОГО ПРОТЕСТУ

Розглянуто основні підходи до визначення змісту політичного протесту. Як результат, дістала уточнення категорія «політичного протесту». Узагальнено та проаналізовано характерні риси, які притаманні політичним протестам, на основі чого обґрунтовано багатовимірність цього феномену.

Ключові слова: політичний протест, теоретико-методологічний підхід, протестна активність, протестний потенціал.

Останнє десятиліття ознаменувалося «розквітом» протестного руху на геополітичному просторі. В умовах конфлікту або війни одним з найбільш затребуваних сучасних способів організації політичних процесів і управління ними стають мобілізаційні технології. У 2011 р. громадянські повстання, в результаті яких були вигнані колишні президенти, спалахнули в Єгипті, Тунісі, Лівії, Ємені; великі протестні виступи спостерігалися в Алжирі, Іраку, Йорданії, Кувейті, Ма-

рочно та Омані; в ослабленому вигляді протестна хвиля прокотилася в Лівані, Саудівській Аравії, Судані та Західній Сахарі; масові заворушення зафіксовані в США та Іспанії. У Росії взимку 2011–2012 рр. спостерігався сплеск протестних настроїв, викликаних незгодою протестуючих з підсумками виборів до Державної думи 2012р. і бажанням заявити про активну громадянську позицію. Україна не стала виключенням у цьому списку. Сьогодні вона переживає непростий період: становлення демократичних інституцій, перехід на нові принципи співіснування не минає безболісно: формуються нові засади суспільної моралі, вдосконалюються функції базових соціальних інституцій, оновлюються форми взаємодії між ними. Одним із виявів внутрішнього дисонансу постав феномен Євромайдану, видимими причинами якого вважаються суперечності зовнішньополітичного курсу у владних колах країни. Як відомо, під гаслами бажаного здобуття асоційованого членства в ЄС українці вийшли на вулиці, частина з них були організовані лідерами опозиції, інші – проявили самоорганізацію. В результаті цих масових виступів, вже відбулась зміна правлячого кола.

Соціально-політичні протести є складовими соціально-політичного розвитку української держави впродовж усього періоду її незалежності. Протягом цього часу змінювалися джерела, фактори їх появи, мотиви, характер взаємодії учасників. В силу складної природи політичних протестів з'ясувати їх сутність, відстежити усі фактори їх виникнення і можливу динаміку є не простим дослідницьким завданням. Саме від деталізованої і глибокої оцінки даного феномена залежить успіх у розробці методів ефективного управління і мінімізації їх деструктивних наслідків. Все це свідчить про актуальність звернення до теорії політичного протесту.

Теоретико-методологічний аналіз проблеми, що виконаний в статті, має наукову і практичну значимість. По-перше, він дозволяє глибше зрозуміти природу політичного протесту, джерела і закономірності його виникнення і розвитку, а тому може сприяти подальшому науковому осмисленню даної теми. По-друге, вивчення концептуальних напрямів в дослідження політичного протесту створює необхідну теоретичну базу для формування і корекції стратегії національної та регіональної політики з метою зниження рівня соціально-політичної напруги в суспільстві.

В останнє десятиліття проблематика політичної участі отримала досить широку розробку в публікаціях вітчизняних авторів. Комплексне дослідження політичної участі в умовах перехідних політичних процесів проведено в монографіях В.І. Бортнікова, Н.Ю. Ротар, О.О. Чемшита тощо.

Зазначені аспекти тривалий час знаходяться у центрі уваги багатьох вітчизняних соціологів: О.Владика, Є.Головахи, М.Міщенко, Н.Паніної, Є.Суїменка та інших.

Автор мав на меті узагальнити основні теоретико-методологічні підходи до визначення політичного протесту та виявити його специфіку.

У сучасній політичній науці немає однозначного тлумачення поняття «політичний протест». Різні дослідники, виходячи з власних наукових завдань, включають у це поняття різні політичні акції і форми політичної участі громадян.

В рамках одного з підходів до розуміння дефініції «політичного протесту» лежать міркування нормативного характеру. Протест визначається як форма «нетрадиційної» політичної поведінки. При цьому критерієм розрізнення традиційної і нетрадиційної політики в цілому є наявність і, відповідно, відсутність правил і законів, які сприяють регулярному представленню інтересів різних груп. Так, в роботах А. Марша (Marsh A.) [11, с. 48] в основі підходу до визначення політичного протесту лежать міркування саме нормативного характеру. Протест визначається як форма «нетрадиційної» політичної поведінки. При цьому критерієм традиційних і нетрадиційних політичних дій є наявність і, відповідно, відсутність правил і законів, які сприяють регулярному поданням інтересів різних соціальних груп. Традиційна політичне поведінка заснована на існуванні широкого кола нормативних правил і законів, які є невід'ємним елементом функціонування такого механізму регулярного вираження інтересів як, наприклад, вибори. У разі нетрадиційних форм політичної поведінки відсутні будь-які норми, що сприяють регулярному проведенню мітингів, протестів, політичних демонстрацій, бойкотів,

страйків тощо, і разом з тим, наявність безлічі нормативних правил і законів, що обмежують або забороняють проведення подібних акцій.

Серед вітчизняних дослідників також існують прихильники цього підходу, Так, спираючись на теоретичні розробки М. Кааза (Kaase M.) і А. Марша (Marsh A.) [22], В.В. Сафронов, значно обмежуючи перелік явищ, які підпадають під визначення політичного протесту, ототожнює протест з «акціями, що непередбачені законом і не передбачають звернення до насильства» [16, с.117]. Він усуває з протестного репертуару такі дії, як електоральний абсентеїзм, підтримку опозиції і реакцію типу «антиістеблішменту» на виборах, здійснювані в межах правового поля позапарламентські виступи, а також заворушення, пов'язані з руйнуваннями, збитком і жертвами. Прикладом можуть стати результати парламентських виборів в Україні 2012, коли п'ятивідсотковий бар'єр було подолано представниками правих сил, а кількість представників комуністичної партії збільшилася, порівняно з попереднім скликанням. А відсоток тих, хто не прийшов на вибори, був найвищим за всю історію незалежності.

Інша точка зору, артикульована, наприклад, Д. Школьніком (Shkolnik D.), визначає соціальний протест як форму політичної боротьби соціальних суб'єктів, у політичній самосвідомості яких виникло невдоволення «системою», політикою влади. У такому розумінні політичний протест – крайній захід в умовах, коли санкціоновані засоби вираження політичних позицій недоступні суспільству. Недоступність «політично-інституційних» форм веде до орієнтації на «неінституційні» – протестні [21].

Виходячи з такого трактування, слід зазначити, що політичний протест більш багатогранне соціально-політичне явище, яке може мати найрізноманітніші форми, що включають в себе як конвенційні (законні), так і неконвенційні (що виходять за рамки законодавчого регулювання) політичні акції і поведінкові практики. У цьому зв'язку, на нашу думку, більш справедливою є точка зору російських вчених В.Костюшева і В. Горьковенко, які в поняття політичний протест включають не лише конфронтаційні і насильницькі, але і конвенційні акції, починаючи від демонстрацій, голодувань і закінчуючи символічними жестами у вигляді поставлення прапора або спалення партійного квитка. Наголос тут робиться на тому, що співвідношення названих альтернатив і вибір певної з них залежить від структури політичних можливостей, серед елементів якої виділяються: величина міжелітного розколу внаслідок конфлікту інтересів, державно охоронний потенціал репресивного апарату, рівень розвитку в суспільстві традицій політичної участі, ступінь відкритості публічного політичного дискурсу, культурно-ціннісне ставлення соціуму до протестної стратегії, наявність умов для інституційного консолідації або самоорганізації. Звернення агентів і акторів до конкретної форми викликається уявленням про її ефективності з точки зору досягнення цілей, а також виходячи з еквівалентності обсягу і виду наявних ресурсів та інформаційного забезпечення [7, с. 151-153].

Із залученням додаткових контекстів презентують своє осмислення аналізованої реальності Г.А. Белов, Г.Л. Купряшін, В.Л. Пугачов і А.І. Соловійов. Автори вважають, що політичні протести це не лише окремі акти громадянської непокори, діяльність заборонених партій, політичний тероризм, санкціоновані мітинги, пікети і запити парламентаріїв, які заперечують проти того чи іншого рішення уряду, але і не виражені у формі звернення до політичних інститутів домагання громадян, байдужість і приховане невдоволення [13, с. 110-111; с. 182-183].

Інша підстава для дефініції протесту використовується авторами, які розробляють проблематику політичного конфлікту. За формами прояву конфлікт поділяють на протест і повстання. При цьому протест розглядається як форма прояву політичного конфлікту, предмет якого стосується конкретних дій і політики влади. У більшості випадків протестна поведінка виявляється не настільки тривалою і включає такі форми як демонстрації, загальні страйки, вуличні зіткнення і інші дії, пов'язані з порушенням громадського порядку. У порівнянні з протестом, повстання стосуються більш фундаментальних питань типу «хто править», «за допомогою яких засобів» і, як правило, передбачає прояв озброєного насильства між представниками політичного режиму і його опонентами [21, р. 18].

У концепціях колективної поведінки політичний протест розглядається як один з його типів, і саме поняття «протест» ставиться в один ряд з таким поняттям як «натовп». Частина авторів даних концепцій (Г.Лебон (Le Bon G.) [79], Г. Тард (Tarde G.) [18], Г. Блumer (Blumer G.) [2–3]) інтерпретують протест як соціально-психологічний феномен, розуміння сутності якого слід шукати в проблемах психологічного порядку: у психології колективної поведінки людей – психології натовпу і маси. Основи подібного розуміння проблем були закладені ще в XVIII столітті соціальним філософом Е. Берком (Burke E.), який визначав стихійні масові виступи народу проти влади як лякаючу, ірраціональну історичну силу – бунтуючий натовп [1, с. 115]. У рамках розглянутого підходу протести, як і будь-яка інша форма колективної поведінки, зв'язуються з підвищеною емоційною напруженістю (масова ворожість, соціальне занепокоєння, масове збудження, паніка, істерія, агресія) і характеризуються ірраціональністю (незвичністю, стихійністю, непередбачуваністю). Політичні протести, на думку дослідників цього напрямку, – це рухи радикально налаштованих, «Буяння натовпів», які порушують громадський порядок і закони. Найбільш руйнівною формою масового протестного поведінки є революція, яку Г. Лебон (Le Bon G.) характеризував як прояв масової істерії, як триумф ірраціональності [8, с. 121].

Інша група авторів, також розглядає політичний протест як одну з форм колективної поведінки, вважає, однак, що протестна поведінка зумовлена соціальними умовами, а не психологічними факторами [20, с. 337-366]. Показовим у цьому відношенні є підхід Н. Смелзера (Smelser N.) [17, с. 591-593], який, розглядаючи природу протестної поведінки, надає важливого значення аналізу певних соціальних умов і поведінки представників влади. Політичний протест визначається дослідником як спроба змінити соціальне середовище і включає такі загальні (для колективної поведінки) елементи, що пояснюють його природу: 1) масові соціально-політичні заворушення як основні сприятливі умови; 2) руйнування довіри, ворожість у відносинах між певними соціальними суб'єктами і представниками влади; 3) поширення в певних соціальних колах переконаності у ворожому, упередженому ставленні влади до даного соціальному суб'єкту; 4) різні активізуючі фактори, ситуативні каталізатори (прецеденти) масових виступів; 5) мобілізація до дій – процес «збирання» соціального суб'єкта («натовпу»); 6) неадекватний соціальний контроль – позиція і реакція представників влади, що провають стихійну масову поведінку.

Інший американський учений, С. Терроу (Tarrow S.), визначає політичний протест як «використання руйнівних колективних дій, націлених на інститути, еліти, які панують і інші групи і здійснюються для досягнення деяких колективних цілей і вимог протестуючих» [7, с. 155].

Як видно з представлених дефініцій, під політичним протестом розуміється, перш за все, колективний вид позасистемної політичної участі. Подібне трактування політичного протесту була сприйнята багатьма російськими авторами, які також розглядається явище визначають у категоріях неконвенційних або нелегальної моделі політичної партиципації, зводячи його тільки до прямих дій колективних акторів. Наприклад, Д. Челпанова виходить з розуміння протестної поведінки як «форми участі, що включає сукупність публічних негативних реакцій соціальних суб'єктів на діяльність політичного режиму, з метою впливу на прийняття рішень» [19, с. 13].

Загальним у визначенні політичного протесту є те, що під цією категорією прийнято об'єднувати форми масової участі людей в соціально-політичному житті суспільства, тобто в масових формах впливу на політику влади [4, с. 189-190]. У цьому сенсі соціальні протести розглядаються як вертикальні політичні конфлікти («влада – народ»).

Слушною є думка Р. Любарєва стосовно того, що недоліком даних дефініцій є те, що вони залишають за рамками визначення пасивні форми протестної поведінки, наприклад, у вигляді свідомої неучасті населення у політичному житті. Тим часом пострадянські політичні реалії України демонструють достаток емпіричних даних, що свідчать, що в умовах девальвації виборчих інститутів реакцією досить масових верств населення стає «електоральний протест» у вигляді голосування «проти всіх», псування виборчих бюлетенів або свідомого ігнорування процедури виборів

(абсентеїзм). Не випадково масовий абсентеїзм українських виборців багатьма дослідниками розглядається як цілком раціональна поведінкова реакція на дефіцит політичної конкуренції та фальсифікації виборів і може справедливо бути оцінена як елемент протестного поведінки [9].

У таких баченнях політичного протесту з поля зору випадають і його прояви на індивідуальному рівні, адже абсентеїзм чи самознищення з приводу невдоволення діями влади – є формою політичного протесту, яка носить суб'єктивний характер і не має відношення до поведінки, що спонукається масами.

Досить поширеною точкою зору є визначення політичного протесту як однієї з форм політичної участі громадян. Так, в довідковій та енциклопедичній літературі можна знайти визначення «політичного протесту» (лат. *protestor* – публічно доводжу, грец. *politike* – політика) як «виду політичної участі, що виражається в прояві негативного ставлення до політичної системи в цілому або до її окремих елементах, нормам, цінностям у відкритій, демонстративній формі. До форм політичного протесту відносять мітинги, страйки, демонстрації, тероризм тощо» [12, с. 56].

Можна казати, що політичний протест проявляється як в конвенційних, так і в неконвенційних формах. Також очевидно, що політичний протест може мати як активні (мітинги, пікети), так і пасивні форми політичної поведінки (абсентеїзм). Ключовою ознакою політичного протесту є не стільки рівень активності, публічності або рамки конвенційності поведінки, скільки наявність негативного посилюючого впливу до політичних інститутів, державної політики або її окремих аспектів.

Виходячи з вище викладеного, вважається доцільним уточнити визначення «політичного протесту».

З огляду на неоднозначність підходів до методологічного опрацювання політичного протесту необхідним постає завдання розмежування таких понять як політичний протест та політичний конфлікт. Поява протесту має на увазі наявність протилежних інтересів. Загострення протиріччя і невдоволення породжує соціальну напругу, яка нерідко переростає в конфлікт. Політичний протест є протидією осіб, соціальних груп у відповідь на дії, заходи чи наміри влади, що утискають чи дискримінують їх соціально-економічні, трудові, політичні, культурні, етнічні інтереси та права. Відмінність між поняттями «політичний конфлікт» і «політичний протест» полягає у тому, що перше з них є більш широким поняттям, уособлює відносини протиборчих сторін, де мають місце як дія, так і протидія, друге, більш вузьке, поняття має значення тільки протидії, відповідної реакції на дискримінацію прав, інтересів, тощо.

Для розрізнення міри невдоволеності і міри готовності, коли йдеться про участь у протестних акціях, а також для визначення рівня протестної активності в науці існують поняття «протестна активність» і «протестний потенціал». Під протестною активністю розуміють реальне залучення громадян до різних форм протестної активності та його динаміку, під протестним потенціалом – наміри (схильність) громадян брати участь в акціях протесту за певних умов [14].

О. Мелешкіна під протестним потенціалом розуміє намір (схильність) громадян брати участь в протестних акціях за певних умов (наприклад, «якби робочі мого заводу вийшли на вулицю з вимогою відставки уряду, я можливо взяв би участь у демонстрації»; це зовсім не означає, що розводиться так людина реалізує свої наміри в дійсності) [10, с. 87].

А. Кінсбургський та М. Топалов у поле протестного потенціалу включають тих, хто покладає відповідальність за незадовільні умови життя, насамперед, на владу і схильні чинити на неї тиск в тій чи іншій формі. Автори у своїх роботах на противагу розглядають поняття «адаптаційного потенціалу», відносячи до нього тих людей, хто, відмовляється від участі в акціях протесту, покладаючись у вирішенні своїх життєвих проблем в основному на власні сили [5].

Найбільш доцільною вважається позиція В.В. Костюшева, який розглядає політичний протест у рамках трьохкомпонентної моделі, що містить когнітивну, емотивну та конотативну складові. Де, потенціал протесту виступає як соціально-психологічний стан готовності до протестної дії, заснований на тривожності і

невдоволенні, що викликається мірою відносної депривації (емотивна складова).

Репертуар протесту як стійка сукупність колективних протестних дій по відношенню до політичного режиму в цілому, конкретного владного інституту, політиці, що проводиться в конкретному напрямку. Можна ототожнити цю складову саме з протестною активністю.

Дискурс протесту як когнітивна складова, виражена в ідеологічному виробництві, політичній інтерпретації, повсякденному політичному наративі [6].

Дослідження потенційної схильності людей до участі в акціях протесту дозволяє проаналізувати різні аспекти феномену політичного протесту. По-перше, – з'ясувати характер розвитку протестних настроїв, а саме механізм формування настроїв соціального невдоволення, а також джерела і фактори, що сприяють накопиченню протестних настроїв. По-друге, – простежити характер переростання їх в активні дії, виявити тенденції в суспільній свідомості, які стимулюють або, навпаки, обмежують реалізацію соціального невдоволення на поведінковому рівні. По-третє, аналіз настроїв протесту необхідний для того, щоб виявити соціальну базу, тобто категорії осіб, схильних до участі в активних протестних діях.

Таким чином, на думку автора, узагальнивши, існуючі точки зору на політичний протест, можна виділити наступні його якісні виміри.

По-перше, політичний протест може існувати у вигляді внутрішнього стану неприйняття політичним суб'єктом пануючих в суспільстві політичних відносин або політичної системи в цілому.

На політичний протест, як внутрішній стан особистості або маси можна поглянути через протестні настрої. У політичній практиці успіх того чи іншого політичного підприємства у вирішальній мірі залежить від внутрішнього стану прийняття його масою, від дозрілої готовності підтримати його дією або непротивленням. Для українського сьогодення є характерним досить високий рівень стану внутрішньої напруженості, невдоволеності діями влади серед населення. Цей факт підтверджують емпіричні дослідження, які проводяться соціологічними службами.

По-друге, політичний протест – це певна форма вираження незгоди, опору, неприйняття пануючого політичного курсу, тобто те, що найчастіше виражається певною акцією, дією, вчинком протестного характеру. Можна казати про масові і індивідуальні форми політичного протесту, про мирні і немирні, організовані і стихійні, звичайні та нетрадиційні політичні акції протестного характеру. Крім того, саме протестна поведінка може значно урізноманітнитися в залежності від цілого ряду причин, набуваючи ту чи іншу форму і стан. Можна спостерігати як кількість протестних акцій, спрямованих проти дій влади зростає. Вимір внутрішнього протестного стану набуває втілення, але все одно спостерігається розбіжність між кількістю готових виступити проти і тими, хто дійсно реалізує свої наміри у дії.

По-третє, політичний протест – це явище політики, атрибут політичного, представляє собою протидіючі сили, руху, тенденції, що йдуть врозрив основним течією політичного життя. Це своє – інше конкретного політичного курсу. Як такої, політичний протест присутній у будь-якій системі політичних відносин, супроводжує розвиток будь-якого політичного режиму. Якщо поглянути на події Помаранчевої революції, то саме тоді простежується низький рівень довіри до державних інститутів, негативні оцінки розвитку подій в країні. Бачимо, що були негативні оцінки ситуації, але певні протестні настрої почали формуватися саме після впливу активізуючого фактору – фальсифікації виборів, а також популяризації команди В.А. Ющенко, як символу демократії і як той атрибут політичного. Якщо розглянути сучасну ситуацію, то у 2011-2012 рр. спостерігався найвищий рівень недовіри до державних інститутів (67%), також близько 70% вважали, що події розвиваються у неправильному напрямі [15], але такої маси протестно налаштованого суспільства не спостерігалось. Тобто, це ще раз показує, що великий вплив на переростання соціальної напруги у конфлікт має політичний привід, а також мобілізація суспільства.

Внаслідок пошуку відповіді на питання про сутність політичного протесту автор адаптує основні положення психологічного, соціально-психологічного, конфліктологічного і культурологічного підходів. Аргументацією є та обстави-

на, що причини явища лежать не лише в площині економічних, політичних та соціокультурних умов, але й не в меншій мірі пов'язані з когнітивно-психологічними процесами, що протікають у внутрішньоособистісній системі.

Таким чином, теоретичні проблеми масового політичного протесту є в даний час предметом вивчення як в західній, так і у вітчизняній науці. За період часу з початку формування основних положень про політичний протест мас і до сьогодні накопичено значний теоретичний матеріал, проте в цілому, на нашу думку, у вітчизняній науці результати сучасних досліджень західних політологів більшою мірою ще не знаходять практичного застосування. Заперечення радянською політичною наукою досліджень в області протестної поведінки мас стало причиною того, що в радянській науковій і публіцистичній літературі практично відсутні будь-які роботи, присвячені зазначеним питанням. Можна відзначити, що в рамках радянської науково-політичної традиції єдиними дослідженнями, спрямованими на вивчення політичного протесту, стали дослідження масових демократичних, соціал-демократичних рухів в капіталістичних країнах, спрямованих на критику капіталістичного ладу. З початку 90-х рр. XX в. в силу соціально-економічного, політичного реформування, що проводилось в країні, у вітчизняній політичній науці намітилася тенденція до посилення уваги відносно проблем політичного протесту. З цього моменту у пострадянській науковій літературі стали з'являтися дослідження, які тим чи іншим чином зачіпають зазначену проблему. Однак слід констатувати, що вітчизняні дослідники, як правило, спираються на концепції основоположників «психології мас», не беручи до уваги проведені західними дослідниками аналіз процесів, що відбуваються в сучасному постіндустріальному суспільстві. Нерозкритими у вітчизняній політичній науці залишаються, насамперед, об'єктивні закономірності в протестній поведінці мас залежно від характеру і напрямів політичного процесу та основні елементи і характеристики політичного протесту співвідносно з сучасною політичною ситуацією в Україні.

Бібліографічні посилання

1. Берк Э. Размышления о революции во Франции / Э. Берк ; [сокр. пер. с англ. Е.И. Гельфанд]. – М. : Рудомино, 1993. – 143с.
2. Блумер Г. Коллективное поведение / Г. Блумер ; [пер. с англ. Д.И.Водотынского] // Американская социологическая мысль: Тексты. – М. : Издание МУБиУ, 1996. – С. 166–212.
3. Блумер Г. Социальные проблемы как коллективное поведение / Г.Блумер ; [пер. с англ. И. Ясавеева] // Контексты современности–II: Хрестоматия. – Казань : Изд-во Каз. ун-та, 2001. – С. 150–159.
4. Дай Т. Демократия для элиты: Введение в американскую политику / Т. Дай, Л. Зиглер ; [пер. с англ. А. Ф. Горелова, Т. А. Карасова, И.М. Духанова] – М. : Юрид. Лит-ра, 1984. – 320 с.
5. Кинсбургский А. В. «Гражданские качели» России: от массового протеста до поддержки реформ / А. В. Кинсбургский, М. Топалов // «Власть». – 2006. – №5. – С. 51–58.
6. Костюшев В. В. Социальный протест в поле политики: потенциал, репертуар, дискурс (опыт теоретической интерпретации и эмпирической верификации) / В.В. Костюшев // Политические исследования. – 2011. – №4. – С. 144–157.
7. Костюшев В.В. Социологическое описание коллективных протестных действий: информационная база данных акций протеста (PRODAT-SPb) / В.В. Костюшев, В.В.Горьковенко // Общественные движения в современной России: от социальной проблемы к коллективному действию. – М. : Ин-т социологии РАН. 1999. – С. 144–177.
8. Лебон Г. Мнения и верования толпы / Г. Лебон // Философская и социологическая мысль. – 1991. – № 6. – С. 119–152.
9. Любарев Р.А. Голосование «против всех»: мотивы и тенденции / Р.А.Любарев // Политические исследования. – 2003. – №6. – С. 104–113.
10. Мелешкина Е. Ю. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа / Е.Ю. Мелешкина. – М. : Изд-во «Весь мир», 2001. – 186 с.
11. Назаров М. М. Политический протест: опыт эмпирического анализа / М.М. Назаров // Социологические исследования. – 1995. – № 1. – С. 47–58.
12. Новейший политологический словарь / авт.-сост. Д.Е. Погорельный. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2010. – 318 с.
13. Основы политологии: краткий словарь терминов и понятий / [под. ред. Белова Г. А., Купряшина Г. Л., Лебедева Т.П., Марченко Г. И. и др.]. – М. : Знание России, 1993. – 185 с.
14. Політичний енциклопедичний словник / [за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна]. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
15. Протести, перемоги і репресії в Україні за 2012 рік [Електронний ресурс] // Центр дослідження

спільства. Офіційний веб-сайт. – 2014. – Режим доступу : <http://cedos.org.ua/protestmonitor/reports/2012> – Назва з екрану.

16. Сафронов В.В. Потенциал протеста и демократическая перспектива / В.В. Сафронов // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1998. – №4 –С. 116–130.

17. Смелзер Н. Социология / [пер. с англ.; науч. ред. В.А.Ядов] / Н.Смелзер. – М. : Феникс, 1998. – 688 с.

18. Тард Г. Общественное мнение и топа / Г. Тард ; [пер. с фр. П.С.Коган]. – М. : Т-во тип. А.И. Мамонтова, 1992. – 203 с.

19. Челпанова Д. Д. Характер и динамика протестной активности на юге России : автореф. дис... кан. соц. наук: 22.00.04 / Д.Д.Челпанова ; Южно-Рос. гос. техн. ун-т. – Новочеркасск, 2011. – 22с.

20. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка ; [пер. с англ. под ред. В.А. Ядова]. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – 416 с.

21. Gurr T. R. Forecasting Internal Conflict: A Competitive Evaluation of Empirical Theories / Ted Robert Gurr, Mark Irving Lichbach // Comparative Political Studies. April. – 1986. – V. 19. – №1. – P. 3–39.

22. Kaase M. Political action repertory: Changes over time and a new typology / Max Kaase, Alan Marsh // Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies / ed. by S.H. Barnes, M. Kaase. – Beverly Hills and London : Sage Publications, 1979. – P. 93–98.

Воробьёва Т.Л. Многомерность категории политического протеста

Рассмотрены основные подходы к определению содержания политического протеста. Как результат, получила уточнение категория «политического протеста». Обобщены и проанализированы характерные черты, которые присущи политическим протестам, на основе чего обоснована многомерность этого феномена.

Ключевые слова: политический протест, теоретико-методологический подход, протестная активность, протестный потенциал.

Vorobyov T. Multidimensionality category of political protest

The basic approaches of the determination of political protest's content were considered. Destabilizing processes have occurred due to the fact that the protest movements in the geopolitical space have blossomed during the last decade. So that it's an important research task to find the nature of the complex nature of political protests, keep track of all factors of their origin and dynamics. Detailed and depth assessment of this phenomenon is the key to success in developing of methods for effective management and minimizing of their destructive effects. It's the relevance of the research theme. The author had a purpose to summarize the main theoretical and methodological approaches to the definition of political protest and revealed its specifics.

As a result, the category of “political protest” was clarified. It is understood as a complex of active or passive political practices of individual or collective subjects in the form of conventional or non-conventional expression of discontent towards political system as a whole, its individual structures, institutions, norms, values, decisions.

Characteristics of political protests were summarized and analyzed. On this basis, the multidimensionality of this phenomenon was substantiated. So that political protest may exist in the internal state of a political subject's rejection of some political relations that dominate in the political system. It can be reviewed through the protest mood. The second dimension is a form of dissent, resistance, rejection of the dominant political course. It is provided through a certain action or protest act, manifested in the direct participation of the protests. Political protest is a phenomenon of policy, political attribute that represents opposing forces, movements, trends, which go against the basic course of political life or another specific policy. Objective legitimacy of mass protest behavior depending on the nature and direction of the political process remain unresolved and the basic elements and features of political protest are in the ratio with the current political situation in Ukraine.

Keywords: political protest, theoretical and methodological approach, protest activity, protest potential.

Надійшла до редколегії: 1.03.2014

УДК 32.019.5

В. Ю. Полянська

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МЕТАФОРИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ ЕСТЕТИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ: СТИЛІСТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙНОСТІ МОВНИМИ ЗАСОБАМИ

Досліджується політична метафора як засіб репрезентації політичної влади в дискурсивному вимірі. Особлива увага приділяється типам політичних метафор, їх функціям та можливо-